

Etnofiktion – när diskriminerade spelar sig själva

I Johannes Sjöbergs film "Transfiction" möter vi två transsexuella personer, Fabia och Savana. Foto: Brochu

Filmen "Transfiction" handlar om transsexuella – kortfattat: "män som vill vara kvinnor". Platsen är staden Sao Paulo, Brasilien. Socialantropologiska institutionen och Alumniföreningen Antropool ordnade en visning på Stockholms universitet. Johannes Sjöberg, den skådespelare, filmare och lärare vid universitetet i Manchester som gjort filmen, var själv på plats.

Johannes Sjöberg arbetar med en metod inspirerad av den franske filmaren Jean Rouch. Rouchs metod, som kallats "cinéma vérité", började han själv använda i filmmandet av olika ritualer i Västafrika i slutet på 1950- och början på 1960-talet.

Rouchs mest inflytelserika och omdiskuterade film är "Les Maitres Fous" (den finns på YouTube under titeln "The Mad Masters") och handlar om en kultceremoni i Ghana, då fortfarande en brittisk koloni. Rouch har fått följa med en grupp människor tillhöriga en rörelse kallad *hauka*, som på en avskild plats i full trance "spelar" sina kolonialherrar.

I en bitvis dramatisk ritual återges olika personer i det europeiska typgalleriet. Européernas militäriska sätt att gå och vifta med gevär, deras rundabordskonferenser med mera, behandlas utförligt. Efter att ritualen genomförts återgår haukas till sina vanliga jobb som insamlare av flaskor och burkar, alltså till sin vardag som koloniserade.

Senare har Dennis O'Rourke, vars film "Cannibal Tours" också

visats av Antropool, använt en Rouch-liknande metod när han skildrat en turistresa i båt uppför Sepikfloden i dagens självständiga Papua Nya Guinea. Till Mozartmusik visas hur de vita turisterna fräckt prutar ner priset när papuanerna vill sälja sitt konsthantverk.

Både turister och papuaner kommer i dokumentärintervjuer till tals i filmen. I en förödande slutscen har O'Rourke fått vara med när turisterna, som pricken över i, målat sig likadant som papuanerna och fester om på sin båt. O'Rourkes film har då stegrats till ett crescendo som kan sägas mynna ut i en anklagelse om nykolonialism. Och åskådaren kan med fog fråga sig: har i praktiken inte så mycket hänt sedan detta var "Prins Wilhelms Land"?

Silikon och hormoner

Rouch-metoden går alltså i korthet ut på att etnografen/filmaren etablerar en god kontakt med en grupp verkliga människor och filmar dem själva, med dem själva i huvudrollen. Resultatet blir en film som rör sig i gränslandet mellan dokumentär och spelfilm. Inspelningen sker med deltagarnas medgivande och i ungefärligt samförstånd om vad som ska visas i filmen.

I Johannes Sjöbergs fall har han träffat två transsexuella personer, Fabia Mirassos och Savana 'Bibi' Meirelles. De spelar som "Meg" och "Zilda" upp olika realistiska scener och skildrar på så sätt själva sina ganska olika vardagsliv.

Det här handlar om män som är klädda som kvinnor, som tidigt tar sig kvinnonamn och i hög grad ser ut som kvinnor. Vi förs via filmen "Transfiction" in i de transsexuellas värld av silikoninsprutningar,

hormontabletter och kvinnokläder. På grund av sin läggning och sitt utseende får många transsexuella – i filmen den av de två huvudpersonerna som inte har en man att sambo med – ofta varken arbete eller bostad, vilket åskådligt visas i filmen. "Försörjnings"-alternativet blir: prostitution, vilket även återges i filmen. Ohejdat diskriminering och ohejdat utnyttjande, även fysiskt, det är mitt intryck av åtminstone den ene transsexuelles lott när jag ser denna film.

"Travestis" är en annan beteckning på samma människor. Ibland beskrivs travestis som ett "tredje kön", alltså som varken män eller kvinnor. Don Kulick, tidigare professor i socialantropologi vid Stockholms universitet, har gett sin forskarbild av prostituerade travesti-män i en bok som kom 1998: *Travesti – Sex, Gender and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes*. Där hävdar Kulick att trots alla fysiska förändringar så ser sig nästan alla travestis ändå som män. De få som verkligen betraktar sig som kvinnor ses av andra travestis som mentalt störda.

Jag frågade Johannes Sjöberg om dessa transsexuella män upplevde sig som en i det brasilianska samhället diskriminerad grupp. Han svar blev att det inte går att tala om något "dem" som ett enhetligt begrepp:

– Det skiljer sig från person till person. Men det finns en politisk rörelse, en travesti-rörelse. Efter filmvisningen ger jag Johannes ett exemplar av tidningen Fjärde Världen. Han skiner upp och säger:

–...och det finns massor med indian-travestis!

Henrik Persson

Transfiction Johannes Sjöberg (Sverige/Storbritannien) 2007. Tid: 57 min, Brasilien. Regi, kameraman och research: Johannes Sjöberg, ljud, kamera, regiassistent: Renato Moria, regiassistent: Dinah Feldman

Cannibal Tours Dennis O'Rourke (Australien) 1987. Tid: 70 min, Papua Nya Guinea, Santa Monica, CA: Direct Cinema Limited och Chanel 4.

Les Maitres Fous/The Mad Masters Jean Rouch (Frankrike), Tid: 36 min, Filmad utanför Accra, Ghana 1954.